

Den humanistiske arven etter min farfar Anders Platou Wyller

v/Elin H. Wyller, Nansenskolens 80-årsjubileum, 28.11.2018

Pål Repstad skrev i sin biografi over Kristian Schjelderup i 1989 at han «ville bygge bro mellom kristendom og modernitet og kolliderte gang på gang med alle dem i kirken som var på vei i motsatt retning.»

Trygve Wyller skrev om sin yngre bror, min farfar, i 1947 at «hadde Anders Wyller kunnet tale til oss i dag, ville han fremdeles ha stått i spissen for en Nansenskole og et kulturarbeid som bygget bro mellom den troende og den tenkende.»

Kristian Schjelderup og min farfar, Anders Platou Wyller, var begge søkende mennesker og hadde en del til felles. Men de var også forskjellige. Mens Schjelderup hadde en indre uro der han vekslet mellom den kristne tro og det å være frigjort fra kirkens autoritet, hadde Wyller heller en ytre uro der han søkte sin plass nettopp i den kristne tro som kunne realiseres i gjerning. Og i begge deres søken oppsto idéen om Nansenskolen med de universelle idealene til humanismen.

Min farfar var født i Stavanger 24. april 1903. Hans far, Thomas Christian Wyller, kom fra en kjøpmanns familie i Oslo, og ble stadsfysikus i Stavanger. Moren, Birgitte Platou, kom fra en kjøpmanns familie i Hamar og var et par år guvernante i Bergen. Sammen fikk de 12 barn, hvorav 4 døde.

Anders Platou Wyller var født i et borgerlig hjem, der teater, sang og musikk fylte stuerommet, der han siterte Wergeland fra en kjøkkenstol iført et forkle som om han var den fødte skuespiller! Kristendommen var grunnlaget for hjemmets verdier men med et udogmatisk og lite rigid preg. Sorgen over de fire døtrene som døde preget hjemme, men det var en stille og varm sorg moren omga seg med da hun mintes dem.

Anders Platou Wyller levde i en tid som var preget av nasjonaløkonomiske og internasjonale politiske utfordringer, det var mellomkrigstida. Det var stor arbeidsledighet i Norge som i resten av Europa og mange arbeidsstreiker i tiåret mellom 1920 og -30. Hitlers nasjonalsosialisme hadde fått sterkt fotfeste i Tyskland og begynte å bre seg i Europa.

I 1921 døde faren til Anders og i 1922 døde moren. Ingen av dem var derved tilstede da han fikk sin *examen artium* i 1922 fra Kongsgården i Stavanger. Deretter begynte min farfar å studere jus ved universitetet i Kristiania, men avbrøt ganske raskt. Han jobbet en kort stund som journalist i lokalpressen før han gikk over til filologi. Han ble formann i Det Norske Studentersamfund i 1925, 22 år gammel. Det var rundt denne tid at min farfar møtte Schjelderup for første gang og til tross for de 9 årene som skilte dem, ble de nært knyttet til hverandre. Anders tok initiativet til å gjenopplive de nordiske studentersamfunnenes årlige treff og det var under dette arrangementet han møtte Anne-Marie Strindberg. De giftet seg i 1926 og fikk to sønner, min far Arne August Wyller og min onkel Jørgen Wyller. I flere år og ulike perioder bodde han og de begge i Frankrike, hovedsakelig i Montpellier og Paris.

Fra 1927-1929 var min farfar sekretær for redaktøren for Samtiden, professor Jacob Worm-Müller. Mellom 1933-1936 var han lektor ved Sorbonne-universitetet og i 1937 avla han sin dr.philos. med en avhandling om den franske dikteren Paul Claudel. Claudel hadde stor innflytelse på Anders.

Min farfar var belest. Han leste de klassiske greske filosofenes verker, spesielt Sokrates og Platon og ved siden av fransk litteratur var Henrik Wergeland en av hans store helter. I Wergelands dikt *Følg Kaldet* strømmer ordene frihet, sannhet og kjærlighet fram. Disse tre ordene lånte min farfar fra Wergeland og oppsummerer, etter min mening, mye av hans liv.

Anders Platou Wyller kalte aldri seg selv for en kristen humanist selv om kristendommen var grunnleggende for hans liv. Jeg tror ikke det var selve religionen kristendom som var det viktigste, det var heller **budskapet** til Jesus som var det absolutt vesentligste for ham. Det opprinnelige, ekte og enkle budskapet om å *elske din neste som deg selv*, tror jeg var grunnpilaren i Anders sitt eget liv. Å leve ut det som er sannheten i selve livet, kjærlighet og nestekjærlighet, å leve i troen på kjærligheten som gir alle mennesker den eneste virkelige

frihet. Men vi vet alle at vi ikke kan elske vår sidekvinne/sidemann, vår nabo, eller våre medborgere dersom vi ikke først elsker oss selv!

Og hvordan skal vi klare det?

FRIHET

Frihet, hva er nå det?

Frihet til å tenke som jeg vil, frihet for deg å mene det du vil, frihet for oss alle til å si og tro på det vi vil? Grunnleggende menneskerettigheter ja. Men er ikke frihet også å være fri fra mine egne lenker og bånd jeg begrenser meg selv med?

Er ikke frihet også det å vise meg selv at jeg er glad i meg, for den jeg er med alle mine skavanker, begrensninger styrker og mot?

Det kreves mot til å være et menneske fullt og helt, ekte og sant, det motet kommer av å være dønn ærlig med seg selv – møte den sannheten ansikt til ansikt, gang på gang og stadig gi slipp på det som begrenser oss som individer og heller slippe friheten og gleden over den inn i våre liv.

SANNHET

Sannhet er ikke nødvendigvis eller bare en objektiv sannhet, en sannhet som naturlovene rir på, den sannheten endrer seg ettersom vitenskapen avdekker nye sannheter. Er ikke sannhet også det som er ekte i naturen, det som er uforanderlig, som er evig og som binder ikke bare oss mennesker til hverandre men til all natur?

Er ikke sannhet den bevissthet som ikke bare vet at jeg eksisterer men som også er selve dét som vet at jeg er?

Sannheten er det vi kjenner i hjertet når «alt stemmer» - når alt er «i flyt» - når vi bare **vet** fordi vi kjenner det vi vet.

Denne rene friheten av å være, å være tilstede i ekte bevissthet, være tro mot oss selv, gjenspeiler det som ligger til grunn for friheten og sannheten – nemlig kjærlighet.

KJÆRLIGHET

Hva er så kjærlighet? Dette ordet som rommer så mye?

Kjærlighet er for meg selve drivkraften i livet – det er som solas indre, en brennende kjerne som gir uuttømmelig energi, som aldri ber om å få noe igjen. Den er uforbeholden og går dermed dypere enn noen annen emosjon vi mennesker har i vårt følelsesregister. Og vi deler faktisk denne kjærligheten med alt annet levende. Det er denne ekte, naturlige, evige kjærligheten vi mennesker må lære å gi oss selv for at vi fullt og helt skal kunne elske vår neste.

Det er ikke enkelt å leve et fullstendig sannferdig liv med kjærlighet til hele menneskeheten når vi ser hvordan vi streber og noen gang til og med sloss, ikke bare med oss selv i vår egen individuelle utvikling som menneske, men også når vi ganger dette med hele verdens befolkning. Når vi lar frykten være utgangspunkt for vårt samspill globalt, der det å utøve makt overfor enkelte befolkningsgrupper er blitt en så framtrædende politisk faktor, er det vanskelig å elske menneskeheten.

Men den kjærligheten min farfar snakket om overskrider frykten og de materielle sidene ved tilværelsen. Når vi er åpne for denne bevisstheten blir det så skinnende klart, det er ikke noe som kan forandre på den kjærligheten, for den er uavhengig av tid og rom. Den er bestandig. Vi har tilgang til den hvis vi bare lytter og har mot til å se den i øynene. Men det krever et åpent sinn og en vilje, en dedikert intensjon.

Min farfar levde sitt liv med denne kjensgjerning som sin livsgjerning og denne bevisste eller rene kjærligheten er ikke bare individets men også menneskehetens sterkeste ressurs.

Det er denne arven Anders Platou Wyller etterlater seg som vi aldri, ALDRI, må glemme. Verden trenger flere som kan «forkynne» hva disse ordene betyr, for enhver generasjon. Det er opp til oss å ta denne utfordringen videre.

Da krigen brøt ut i Norge i 1940 oppsto en konflikt mellom min farfar og Schjelderup som endte med at Anders forlot skolen for å jobbe for Norges forsvarsberedskap. Han arbeidet for NRK og endte opp om bord i krysseren HMS «Devonshire» sammen med Kong Haakon VII, Kronprins Olav og flere medlemmer av regjeringen. Han jobbet for BBC i London. Men

det varte ikke lenge før han ble alvorlig syk og fikk diagnosen kreft av en norsk lege der. Hans høyeste ønske var da å komme seg til Stockholm der min farmor, min far og min onkel Jørgen hadde flyktet. Dit ankom han med et småfly som ble skutt etter på veien over, men han landet trygt på Bromma flyplass 21. september 1940. Han døde på Karolinska sykehus 2. oktober. Da var han 37 år gammel.

Jacob WORM-MÜLLER, professor i historie ved Universitetet i Oslo og redaktør for SAMTIDEN sa i en radiotale i NRK i 1941 følgende om min farfar:

«*Anders Wyller* er ett av de mennesker, som døden ikke kan tilintetgjøre og som alltid er levende. En ånd som det utgikk kraft fra, ren av hjertet. I to år var han min sekretær i SAMTIDEN, en uforglemmelig medarbeider, et elskelig, sjarmerende menneske. Forsto fullt ut SAMTIDENs oppgave som et fritt forum og et vindu ut mot verden. Sanndruelig, ubestikkelig uredd, med klare standpunkter. En søkende sjel, som ville virkeliggjøre en praktisk idealisme. Nansenskolen. Nansens ord om "nestekjærlighetens gjenfødelse" ble *Anders Wyllers* program. *Anders Wyller* var i sannhet Nansens arvtaker. En av de få i Norge, som forsto at denne krig ikke bare er en kamp om råstoffer, men en etisk konflikt mellom ondt og godt. *Anders Wyller* ville vekke vårt folk før det var for sent. For ham var Nansens lære handling, den kjempende humanisme korset og sverdet. Da Norge ble overfalt, satte han alle sine krefter inn for sitt land. *Anders Wyller* var en patriot, som elsket Norge ømt og inderlig, men over alt satte han sannheten, og den ville seire.»

Det var troen om at, bak alle forskjellene mennesker imellom, finnes et grunnleggende fellesskap, som knyttet Schjelderup og Wyller så nært sammen i deres felles livsgjerning. Vi mennesker trenger å bli minnet på hvilke idealer Nansenskolen ble grunnlagt på, fordi disse idealene er universelle. Vi trenger personer og institusjoner som minner oss på, dag for dag, hva det er som **forener** oss mennesker. Det er **der** menneskehetens framgang og suksess ligger, ikke i det som skiller oss når det blir brukt for å skape frykt og utøve makt og vold. Våre ulikheter og særegenheter skal respekteres, aldri misbrukes.

Det norske samfunn og verden for øvrig er blitt enda mer globalisert siden mellomkrigstida da Schjelderup og Wyller levde. Mange grenser er sprengt i alle samfunnssektorer siden den gang. Menneskers intoleranse har fått en kraftig oppblussing med hatytringer, høyreekstremisme og terrorisme som hverdagsnyheter og globale utfordringer. Norge og verden for øvrig, trenger institusjoner som Nansenskolen som hevder humanismens kraft. Vi andre må bidra der vi kan til å holde denne fanen høyt for å vise hverandre vei og omskape humanismens idealer til en livsrealitet, en *praxis humanismus*, humanisme i praksis.

Om igjen og om igjen må friheten vinnes, sannheten prøves og kjærligheten øves.» sa min farfar i sin tale ved åpningen av Nansenskolen for 80 år siden.

Selv om man ikke skal utfordre en jublant på en bursdag, vil jeg gjerne oppfordre Nansenskolen til å følge opp dette arvegodset fra min farfar og innføre en Schjelderup-serie og en Wyller-serie på skolen med foredrag om nettopp disse tre begrepene. Det vil være interessant og nyttig for søkende studenter å kunne bryne seg på spørsmålene «Hva er sannhet?», «Hva er frihet?», hva er kjærlighet, og hva betyr disse tre begrepene for deg?»

Med denne oppfordringen vil jeg takke Nansenskolens grunnleggere, rektorer og studenter opp gjennom årene for skolens viktige bidrag. Gratulerer så mye med dagen og med 80 års hederlige innsats. Lykke til videre med arbeidet som aldri må opphøre!